

Figyelemre méltó térképes kiadványok 2002-ből és 2003-ból

2002 év vége és 2003 különösen gazdag volt a legkülönbözőbb térképeket tartalmazó kiadványok megjelentetése szempontjából. A Térképbarátok Köre januári ülésén egy új kiadót mutatott be alapítója és vezetője, REISZ T. Csaba, aki ma „civilben” a Magyar Országos Levéltár főigazgató-helyettese. Amint azt a név – Cartofil Kiadó – sugallja, a vállalkozást a térképek népszerűsítésére hívták életre 2002 júniusában, szolgálják azok akár az ismeretterjesztést, a tudományos kutatást, vagy éppen reprint kiadványok népszerűsítését.

REISZ T. Csaba 1997-ben fejezte be, 1998-ban pedig megvédte kandidátusi disszertációját, amely Magyarország általános térképének (*Mapa generalis regni Hungariae*) és mutatókönyvének (*Repertorium*) elkészítésével, közelebbről pedig LIPSZKY János munkásságával foglalkozik¹. A „nehézzen olvasható” mű megjelentetéséhez viszont nem talált kiadót, ezért kénytelen volt egyet saját maga létrehozni. A 9 nagyméretű lapból álló térképsorozat kiadásának előkészítése hosszú időt vett igénybe: LIPSZKY az adatgyűjtést 1784-ben kezdte meg, a nyomtatás négy éven keresztül tartott, az első szelvény pedig 1804-ben jelent meg. A hatalmas munka során LIPSZKY mintegy száz emberrel tartotta a kapcsolatot, a munkálatokat fölkaroló József nádortól kezdve a földmérőkhig. Utóbbiaknak nagy szerep jutott, már csak azért is, mivel akkoriban kevés volt a földrajzi koordinátákkal pontosan meghatározott objektum, azok is olyan városokban helyezkedtek el, mint Pozsony, Buda, Eger. A mezőgazdaságilag művelhető területek növelése céljából ugyanakkor már megkezdődtek a lecsapolási, tagosítási munkálatok, s ebben jelentős szerep jutott a földmérőknek. A tudományos monográfia erről, és még sok minderről szól, ismertette a nagyszabású térképezési vállalkozás egyes szakaszait, vezetőjének katonatiszti és térképészeti pályafutását, továbbá a széles értelemben vett LIPSZKY-féle térképek teljes körű katalógusát adja.

A Cartofil Kiadó első népszerű kiadványa PLIHÁL Katalinnak, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Térképtára vezetőjének összeállítása, amely Térképkülönlegességek címmel jelent meg². A térképek egyrészt a kultúrtörténet részét alkotják, másrészt – az adott kor ismereti és műveltségi szintjét tükrözve – kordokumentumnak tekinthetők. A 31 „térképétüd” mindegyike különleges darab, amelyek témája az Ótestamentumtól az utópiák világán keresztül a 19. sz. politikai földrajzának groteszk ábrázolásáig terjed. Szerzőik tudósok és prédikátorok, hajósok és kalandorok, utazók és újságírók voltak. A szerteágazó tematika sokat elárul a korszellemről, amely egy bizonyos felfogás szerint a legtökéletesebben képezi le a történelmi fejlődést. Erről további információval szolgálnak a magyarázó szövegek.

A Cartofil kifejezett profilként vállalja fel régi térképek – lehetőleg tudományos igényű tanulmánnyal kiegészített – hasonmás kiadását. A januári ülésen bemutatták még Sopron vármegye térképét, HEGEDŰS (Nepomuk) János alkotását, amely a Soproni Szemle egyik cikkének mellékleteként, a kiadó támogatásával jelent meg³. A szerző Sopron földmérőjeként működött 1780–1803 között, és a BÉL Mátyásnak tulajdonított *Compendium Hungariae geographicum*-nak a Helytartótanács által az 1780-as években tervbe vett kijavításához szolgáltatott Sopron vármegyéről leírást, és kiegészítésként a megye térképét is elkészítette.

¹ REISZ T. Csaba: Magyarország általános térképének elkészítése a 19. század első évtizedében. Lipszky János és segítői térképészeti vállalkozásának ismertetése. – Cartofil Kiadó, Bp. 2002. 512 p. + 31 oldal képmell. + 2 térkép.

² PLIHÁL Katalin: Térképkülönlegességek. – Cartofil Kiadó, Bp. 2002. 116 p. + 2 térkép mellékletben.

³ HEGEDŰS János: Sopron vármegye térképe, 1783. Faksimile (Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárának gyűjteményéből). (A faksimile teljes lapmérete 98x68 cm, az eredeti térkép 88 x 64,5 cm).

LÁZÁR secretarius *Tabula Hungariae* térképe megjelenésének 475. évfordulója alkalmából ugyancsak a Cartofil Kiadó gondozásában jelent meg első térképünk eddigi legjobb színűségű új, faksimile kiadása, ráadásul a térkép alapján a 16. sz.-ban készített hat különböző változat is helyet kapott a faksimile sorozatban⁴. A szakma jelentős eseménye volt, amikor 2003. március végén a térkép különböző kiadásaiból nyílt kiállítás földabroszokat mutattak be az OSZK-ban. (E műveket együtt még sehol sem állították ki.) A rendezvényhez tudományos ülészak kapcsolódott. Itt kívánczok emlétszere, hogy az OSZK Térképtárában nagy erővel folyik a könyvtár alapítója térképes hagyatékának feldolgozása. SZÉCHÉNYI Ferenc négy fiát bízta meg a munkával, de nekik – így a „legnagyobb magyar” sem – jutott ideje és energiája hasonló ügyekkel foglalkozni. A bibliográfia első kötete⁵ a könyvtár alapításának kétszázadik évfordulóján jelent meg az Osiris Kiadónál, de ezt még négy fogja követni, amennyiben ehhez az anyagi forrásokat biztosítják. A több ezer tétel mindegyikét képtelenség lenne, és nem is volna célszerű bemutatni, átlagosan minden tizedik térképről szerepel fénykép és leírás, a mellékelt CD-n pedig mindez zoomolható formában áll az olvasó rendelkezésére.

Adatok az adatokról. Ma már ez is a térképészet részének számít. A Térképbarátok Körének egyik őszi összejövetelén a Budapest területét ábrázoló térképek katalógusát⁶ mutatta be két szakember, akik tíz esztendeig dolgoztak az öt kötet összeállításán. Munkájuk során a közgyűjteményekben, felsőfokú oktatási intézményekben, tudományos intézetekben fellelhető anyagokat összesítették és csoportosították a megjelenés időrendiségének és az ábrázolt területnek megfelelően. Munkájukra nagy szüksége lehet építészeknek, művészettörténészeknek, régészeknek, pedagógusoknak, diákoknak, városvédőknek és a közigazgatásban dolgozóknak – vagyis a múlt kutatóinak és a jövőt tervezőknek egyaránt.

Az 1990. évi első nagyszabású „Földabroszok...” kiállítás fontos tanulsága volt, hogy kevés csupán az archív térképeket elemezni, a könyvészeti, korabeli levéltári anyagokat és a keletkezési körülményeket is tanulmányozni kell, sőt egy ilyen munkához nem árt a művészettörténész szakértelmét is igénybe venni. Az együttműködés szép példáját nyújtotta a Győr–Moson–Sopron Megye Levéltára által októberben megjelentetett, a vármegye 18–19. sz.-i kéziratok térképeit ábrázoló atlasz és tanulmánykötet⁷. A bemutatón IVANICS István, a megyei közgyűlés elnökhelyettese lepte meg a hallgatóságot annak tudatosításával, hogy az utazó a térképet használja, míg az olvasó az irodalmi (vagy tudományos) mű alapján fantáziája segítségével igyekszik rekonstruálni a tájat. REISZ T. Csaba levéltárosi, történelmi és könyvészi minőségében méltatta a kiadványt, és idézett az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis*-ből, amely a modern földrajzoktatás alapjait is megvetette, elsősorban azzal, hogy kiemelt szerepet szánt a haza földje megismerésének. A néprajzos FILEP Antal is hangsúlyozta az interdiszciplináris együttműködés szerepét az atlaszmű létrejöttében. Végül TANAY Péter mutatta be, hogyan hozhatók fedésbe számítógép segítségével a különböző történelmi korszakokból származó térképek, az első katonai felméréstől a legújabb topográfiai lapokig.

December elején válogatás jelent meg az 1540-től a 21. sz.-ig kiadott Európa térképekből az OSZK és a Helikon Kiadó gondozásában. A reprezentatív és méreteiben is kiemelkedő (38 cm magas, háromkilós) kiadvány⁸ bemutatója sokakat vonzott a Várba. A szónokok: MONOK István fő-

⁵ FABÓ Beáta–HOLLÓ Szilvia Andrea: Budapest térképeinek katalógusa 1/1 (1660–1873); 1/2 (1660–1873); 2/1 (1873–1949); 2/2 (1873–1949); 3 (1950–2000). – Budapest Főváros Levéltára, Bp. 2003. össz. 1673 p., ill. 24 cm.

⁶ Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa 1. kötet: kéziratok térképek és atlaszok. (szerk.: PLIHÁL Katalin). – Országos Széchényi Könyvtár–Osiris Kiadó, Bp. 2002. 442 p., ill. 29 cm + CD-ROM mell. Sorozat: Libri de libris.

⁷ Győr vármegye települései 18–19. századi kéziratok térképeken/ (szerk.: NÉMA Sándor). – Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára, Győr. 2003. 287 p., ill., 24 x 35 cm.

⁸ PLIHÁL Katalin–HAPÁK József: Európa térképei 1520–2001. Válogatás. – Helikon Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, Bp. 2003. 230 p., ill. 39 cm.

igazgató (OSZK), CsÁK János igazgató (Helikon), GLATZ Ferenc főigazgató (MTA) és KLINGHAMMER István rektor (ELTE) közül egy sem felejtette el a kiadvány időszerűségét hangsúlyozni: küszöbön áll az ország csatlakozása az Európai Unióhoz. „Nem lehet, hogy Európa csak a libamájáról, a mákról és a 40 cm átmérőjű paradicsomról szóljon” – mondta nagy derűvel közepette volt elnökünk. „Manapság Európa történetéről évente 10–15 kiadvány jelenik meg, s ezzel most mi is letettünk egyet az asztalra, amely felmutatja a közös kulturális örökséget.” Dicsérő szavak illették a közreműködőket, elsősorban is a szerkesztő PLIHÁL Katalint és a fotográfus HAPÁK Józsefet.

„Ismétlés a tudás anyja” – szoktuk mondani. KLINGHAMMER Istvántól néhány nappal később, talán az év utolsó térképes bemutatóján ismét hallhattuk: a földrajz térbeli történelem, a történelem pedig időbeni földrajz. Egy érdekes földrajzi világtalasz⁹, és egy eredeti történelmi atlasz¹⁰ bemutatójának színhelye volt a Fókusz Könyvruház. Megszokhattuk már, hogy térképművek külföldi licencként formájában jutnak el hozzánk; része ez a globalizációnak, no meg az áruk és eszmék szabad áramlásának.

A földrajzi világtalasz térképanyaga (a Topográf Kft. munkája) 120 oldalon, 40 000 földrajzi nevet tartalmazó mutatóval. Az országok földrajzi, gazdasági és történelmi jellemzőinek leírását gazdag fotóanyag, a zászlók, címerek, valamint napra kész (2003 októberében véglegesített) statisztikai adatok kísérik; ez a prágai Kartografie kiadó gondozásában 2002 megjelent „Lexikon zemi sveta” c. kiadvány magyarított változata.

A Nagy képes történelmi világtalasz eredetileg olasz kiadvány (Grande Atlante Storico Mondiale), amely a novarai Agostini kiadó gondozásában jelent meg 2002-ben, és némi módosítással a magyar nyelvű kiadás is hamar napvilágot látott. A reprezentatív kivitelezésű kiadvány atlasznak ugyan aligha nevezhető (a térképek száma minimális), de kétségkívül élmény forgatni. Sajnos a gazdaság-, társadalom- és művészettörténeti megközelítés sem annyira hangsúlyozott, amint azt a bevezetőben ígérik. A két atlaszmű megjelenítése az Athenaeum 2000 (REVICZKY Béla főszerkesztő) és a Hibernia (MARTON Jenő igazgató) kiadók összefogásának eredménye.

Végül, de nem utolsósorban említésre kívánkozik a Cartographia Kft. Világtalasz¹¹, amely ismét megújult tartalommal került a boltokba. A világtalasz már régen nem emlékeztet az éppen 25 éve megjelent első ilyen és karcsú kiadványra. A mostaniból sokan talán hiányolni fogják az egyes földrészek növény- és állatvilágát bemutató színes térképeket. Ezek helyett bőséges kárpótlást nyújtanak bolygónk általános környezeti viszonyait modern feldolgozásban bemutató oldalak, és a csaknem naprakész statisztikai táblázatok. A korral lépést kívánva tartani az atlaszban világtérkép szerepel a nemzeti parkok, a világörökség részei feltüntetésével, az országok számítógépes ellátásáról és az Internet használatáról. Az Európa egyes részeit ábrázoló térképek sorrendiségét már az EU-hoz történő, 2004. májusi csatlakozás diktálja.

Hogyan is fest tehát egy világtalasz a 21. század elejéről? A nyilvánvaló üzenet – a lehető legnagyobb mennyiségű információ közvetítése. Az atlasz felépítése: 3–157. old.: maga a térképes rész; 158–181: képes ismertető a világúrról, a Naprendszerrel és a Földről; 182–270: a Föld országai (kislexikon); 271–272: kontinensek, óceánok, természeti képződmények (összehasonlító ábrák); 273–297: „a Világ számokban” (az ambiciózus alcím inkább a „leg-ek” gyűjteményét takarja); 298–301: mértékegységek; 302–312: névívási tudnivalók (idegen földrajzi köznevek szótára); 313–464. old.: névmutató.

BASSA LÁSZLÓ

⁹ Nagy képes földrajzi világtalasz. – Hibernia Nova Kiadó, Bp. 2003. 324 színes + 80 fekete-fehér oldal.

¹⁰ Nagy képes történelmi világtalasz (szerk.: REVICZKY Béla). – Athenaeum, Bp. 2000, 2003. 192 p.

¹¹ Világtalasz. Készítette a Cartographia Kft. Jav., átdolg., bőv. kiad. – Cartographia Kft. Bp. 2004. 464 p., ill. 34 cm.